

Torger Rundtom

Nedskriverens navn Johan Kankrud

Adresse

Fødselsår

Fødested

Er det egne opplevelser som skildres? Nei

Fortellerens navn Torger Rundtom

Adresse Østre Gausdal

Fødselsår ?

Fødested Gausdal

Torger Rundtom, Østre Gausdal forteller: Han er født paa Gevorbenhaugen, plass under Holen, og blir 88 aar neste sommer. Dei var 10 søsken, barn til Amund Gevorbenhaugen og kona Rønneg. 2 av søskenflokken reiste til Amerika. Det var Torgers bestefar, Per, som hadde kontrakt paa plassen og han "gjekk i garden". Men etter at besteforeldrene ble gamle fikk Amund forlik med Holen om avgifta og forsørget dei gamle. Han brukte plassen saa lenge han levde. Naa har Gevorbenhaugen vert sjøleigandes bruk mange aar.

Torgers bestemor ble 99 og et halvt aar. Ho dreiv noe som kokke i bygda i begravelser og andre lag. – Som liten gutonge husker nedskriveren av dette at ho var kokke i ei likferd i Øygardom. Det var ingen komfyr paa den garden da. Maten vart stelt til i peisen. (-undres om det er noen kokke naa fortida som kan kokke i eit lag med berre peisvarme eller faa laga til ei god steik i ei gryte over varmen paa peisen?)

Det var nok litt trangt med rom i stua paa Gevorbenhaugen somme tider i Torgers barndom, men folk hadde ikke saa store fordringer i den tid. Husa, stugu, fjøs med laave over, tilhørte Holen, stallen tilhørte Gevorbenhaugfolka.

Kosten i den tid, Torgers barndoms- og ungdoms aar, var alt hemavla mat, baade paa plasson og gardom. Det ble for det meste slakta saa mye om hausten, at det rakk heile aaret.

Bygg var det eineste kornslaget som vart avla paa plassom. Det vart omstendelig skore med skjyru, bunde i bann, dratt opp paa raa, bore inn paa laaven og tryska med tust utpaa vintern. Rensinga var med seilling og kasting, - ja, dökk veit vel haassen der var, med hølsaal og kastskolv? Kornet vart tørka paa trystu og sammalt. Byggmjøl var det viktigste ved sida av kjøtt og flesk og poteter i husholdningen. Det tvisteikte flatbrød med rivi eller malt raa poteter i var daglig kost attaat spekemat og smør og ost, Erterbrød var brukt meir enn det er naa for tida, likeeins mjølkegraut og vassgraut. Mjølka var ein sær viktig part i husholdningen. Paa gardom vart det "sett" tettmjøl i butter før dei drog til fjells med kua om vaaren. Dei kunne vel ha heme ei ku eller 2 ogsaa, men det var mye folk paa gardom da, og tettmjøl laut det vera til sommeren. Den mjølka var svert god til søillmjøl. Haassen dei laga tettmjøl? Jau, mjølka vart kokt og passe avkjøla og tilsatt "tette". Paa plassom der dei hadde kyrne paa hemkjøla var det ikke saa nødvendig aa ha tettmjøl. Ja, flatbrød var som sagt det viktigste brød. Paa gardom var det store støer, stabber, med flatbrød paa staburet, men paa plassom var det sjølsagt ikke saa store hauger. Der kunne det somme tider somme stads henne, at det

knipte baade med mjøl og brød om hausten før dei fikk tryska og mole. Men var det noen som vart ibeit, saa fikk han alltid laant av ein som hadde.

Somme tider kunne det vera kaku paa bordet. Det var mesta til jul og andre høgtider det vart bakt kaku. Gjer til kakudeigen fikk dei ved brygginga av øl, maltøl. Det som kom paa toppen i øltynna naar ølet ”es”, (gjeret) var gjer, og ble blanna med litt mjøl, smurt utover paa ein flatbrødleiv eller eit linklee til tørking og heldt seg da heile aaret. Det var mesta til jul og paaske og til lag det vart brygd øl.

Det var ingen komfyr aa steke kakua i, men folk var praktiske. Det var paa garden og mange plasser mura ein bakerovn bak peisen. Paa Gevorbenhaugen nytta dei bakerovnen paa Bauker. Naar det skulle bakes kaku til jul eller ved andre anledninger, gikk Torgers far til Bauker og begyndte fyring i bakerovnen klokka fire om moran. Og naar ovnen var varm nok, var det aa rake gløer og aske ut og faa kakua inni. Heile dagen vart det da steikt kaku baade til Bauker gard og Gevorbenhaugen og andre naboer. Kakumjølet var sammalt rugmjøl.

Andre aaret etter Torger var konfirmert vart han tenestkar i Holen. Han var der i 2 aar og hadde 80 kroner aaret. Alminnelig betaling for ein tenestkar den tid var for aaret: Full vadmels kledning, hoser, 2 par sko og halvsuling og 2 skjorter (linskjorter).

Det var ingen større standsforskjell paa folk paa dei gardar der Torger var arbeidskar. Alle satt ved samme bord og et samme slags mat. Ved likferder i grenna var alle med, husmannen saa vel som ”storkaren” – hvis det var noen slik da. Ved andre lag kunne folk vera messom meir av ”samme slag”.

Av foreninger hørte Torger i ungdomsaara aldrig snak om andre enn kvinneforeninger.

Torger var tenestkar paa Bauker i mange aar. Der hadde han god løn, 100 kroner fast og noe ekstra vart det alltid der. Paa Bauker hadde handelen sin hos Olstad paa Lillehammer, og naar han var der var det aa overnatte. Men han likte inte aa ligge i ”den skinnfellsrukka” i bonde stua, saa han var ofte paa eit likere stelle. Det var nok kalt om vintern aa kjøre til Lillehammer, men med vadmelskleer, sauskinnspels og beksomsko og snøsokker behøvde ein inte aa fryse. Islendere ble det ogsaa snart aa faa kjøpt. Den første Torger kjøpte kosta 4 kroner. Foruten dei aar Torger var fast tenestkar paa Holen og Bauker var han ogsaa paa arbe paa andre gardar i bygda, og alminnelig betaling for dagen var 50 øre, i aannene litt meir.

Det var slutt med omgangsskulen da Torger begyndte paa skulen. Han gik i Myraskulen hos Christian Bøhmer og ble konfirmert av W.O. Konow.

I 1891 giftet Torger seg med Annetta Skinnerlien, var noen aar paa Kakken, plass under Holen, og flyttet saa til Rundtom, som tilhørte Owren. I 1909 kjøpte han plassen. Før han ble ”sjøleigan” hadde han arbeidsplikt paa Owren. Tidlig om moran var det aa gaa 4 kilometer til garden. Arbeidsdagen i aannene var fra klokka 6 til halv 10, kvile til 12, fra 12 til halv 3, kvile til 4 og saa kveld klokka 8. Saa var det aa gaa hematt og faa gjort dei nødvendige arbean som kjerringa og ongane inte hadde raatt med.

Rundtom er ingen stor gard, berre 3 kyr og ungnaut men den er serdeles velbrukt og pene hus er det der. Arbeidsledig? Langt ifra! Det var tømmerhugst om vintern og attaatt det andre

dreiv Torger mye som slakter i bygda. Torger og Annetta, som døydde for fleire aar sia, hadde 12 barn som alle lever.

Tilslutt vil skriveren av dette faa ønske Torger til lykke med alle dager heretter, baade gebursdager og andre, og ønske at han maa faa vera ved godt mot og vera frisk i mange aar ennaa!

Det kan passe her aa ta med litt om Amund Gevorbenhaugen, Engebret Gjefsen og Gausdal Sanatorium. Det er Torger Rundtom som har fortalt det mesta av dette ogsaa. Torgers far, Amund Gevorbenhaugen, var slakter paa Sanatoriet og i bygda. Sanatoriet fora opp mye slakt sjølve i den tid, baade ukser og griser. Somme tider kunne dei paa Sanatoriet ha saa mye slakt, at dei maatte sende noe til Lillehammer eller Kristiania. Til andre tider kunne det vera forlite slakt, og da sørget Amund Gevorbenhaugen og Engebret Gjefsen for aa faa tak i slaktnaut i bygda. Amund Gevorbenhaugen og Engebret Gjefsen var 2 velkjendte gausdøler i sin tid. Dei var begge store kraftige karer med langt skjegg. Engebret dreiv ogsaa som hestkar og var paa alle martnaer og handla med hest. Det var nok ikke mange – om det i det heletatt var noen – som kunne snyte han paa hesthandel. Regnskapen med handlen sin hadde han i huguet, han var ikke skrivekyndig.

Det var berre om somren Sanatoriet var ope for drift, og gjestene og bagasjen maatte kjøres fra Lillehammer. Sanatoriet hadde 12 gamper til denna kjøringa. Det var skifting av hestene 2 steller paa ruta. Fra Lillehammer kjørt til Toft (Børresen), fra Toft til Gevorbenhaugen og fra Gevorbenhaugen til Sanatoriet. Det var 3 hester for ”dellesjangsen” og 1 hest for fjørkjerra med oppakningen. Ruta vart kjørt haarr dag i sesongen og somme tider om natta ogsaa.

Paa somme søndager ble de hester som stod paa Gevorbenhaugen bada i elva i hølen ved Holsbrua. Naar hestene vart vant med det likte dei det svert godt og gik i vatnet saa berre huguet var oppe. Det var folka paa Gevorbenhaugen som stelte hestene som stod der.

Ja, Amund Gevorbenhaugen satte ogsaa opp ei lita tømra stugu ved vegkanten saa gjestene kunne sitte og kvile litt der mens det var skifting av hestene. Det var stor traffikk paa Gausdal Sanatorium den tid, sjøl om det ikke var jernbane eller biler. Gjestene kom til Lillehammer med baaten paa Mjøsa, og paa Sanatoriet stoppa dei som oftest lenger enn turistene gjerr naa for tida. Det var ikke bare aa overnatte og reise videre neste dag. Turistene gjorde seg godt av oppholdet der. Sanatoriet hadde ogsaa noen ridehester, og det var anledning til aa ta turer innover fjellet, til Kjyrakampen f. eks. eller vestover til Bjørga der det er utsikt til Lillehammer og Mjøsa. Opp til toppen av Skeikampen var det rideveg, likesaa til Prestkampen. Noen av Sanatoriehestene var satt bort paa for vintern. –

Ja, det var i dei gode gamle dage. – Hvad nytte og hugge kan turistene ha av fjellet naa med aa rase fra sted til sted som om det var verdens siste dag?? –

Johan Kankrud